

БЕЛАРУСЬ

кароткі гістарычны агляд

Ю. Жывіца

выданьне другое

выданьне "вехаў"
1985

ПАГОНЯ

Толькі ў сэрцы трывожным пачую
За краіну радзіму жах, —
Успомню Вострую Браму сьвятую
І ваякаў на грозных канях.

У белай пене праносяцца коні,
Рвуцца, імкнуцца і цяжка хрыпяць...
Старадаўняй Крывіцкай Пагоні
Ні разьбіць, ні спыніць, ні стрымаць.

У бязьмерную даль вы ляціце,
А за вамі, прад вамі — гады...
Вы за кім у пагоню сьпяшмце,
Дзе шляхі вашы ідуць і куды?

Мо яны, Беларусь, панясліся
За тваімі дзяцьмі наўздагон,
Што забылі цябе, адракліся,
Прадалі і аддалі ў палон?

Беце ў сэрцы іх — беце мячамі,
Не давайце чужынцамі быць!
Хай пачуюць, як сэрца начамі
Аб радзімай старонцы баліць...

Маці родная, Маці-Краіна!
Ня ўсьцішыцца гэтакі боль...
Ты прабач, ты прыймі свайго сына,
За цябе яму ўмерці дазволь!...

Усё лятуць і лятуць тыя коні,
Срэбнай зброяй далёка грмяць...
Старадаўняй Крывіцкай Пагоні
Ні разьбіць, ні спыніць, ні стрымаць.

БЕЛАРУСЬ

кароткі гістарычны агляд

Калі і адкуль прыйшоў беларускі народ на сучасныя беларускія землі, гісторыя не гаворыць. Некаторыя вучоныя робяць здагадкі, што Паўднёвая Беларусь /Палессе/ была каліскай славянаў. Аднак адкуль яны прыйшлі і чаму расплліся далёка і шырока з гэтага рэгіёну, ніхто пераканаўча не тлумачыць. Але зямля і знойдзеныя археалагічныя выкапні ўсё ж паказваюць, што нашыя продкі даўным-даўно тут рассяліліся, жылі, працавалі і стваралі сваю духоўную і матэрыяльную культуру.

Беларусь — краіна пушчаў, лесоў, балотаў, рэкаў і азёраў. Чаму якраз гэтыя непрыступныя крайні выбраў і размножыўся ў ім беларускі народ, таксама ніхто адказаць не можа. Магчыма, што ў пушчах, над рэкамі і азёрамі каліскай лягчэй было прахыць ды і спакойней было. Мо гэтыя абставіны адпавядалі мораву беларуса, бо беларус — спакойны, працавіты, інтэлігентны чалавек. Жыць з лесу, жыць з вады — гэта значыць: займацца паляўніцтвам і рыбалоўствам, а да гэтага трэба шмат спрыту, адвагі, бо каліскай у нашых лясах вадзіліся небяспечныя для чалавека зверы.

З бегам часу змяніўся характар заняткаў беларуса — з паляўнічага і рыбалова ён стаў земляробам, пачаў карчаваць пушчы і лясы, займацца палявой гаспадаркай і жывёлагадоўляй. Аднак ранейшая яго цяга да лесу засталася і да сённяшняга дня. Беларус любіць паляваць, лавіць рыбу, ласаванца мёдам са свае борці, збіраць грыбы і ягады. Усе гэтыя дары прыроды вельмі ўмела нарыхтоўваюць да спажывання нашы жанчыны. З грыбоў яны патрапяць зрабіць такія смакавітасці, якіх не знойдзеш ва ўсім свеце.

Са скуранага адзення беларус ахвотна перайшоў у льяноў. Беларусь спрадвечна славіцца сваім льянным ткацтвам, сваімі вышыўкамі. Раней давалася перавага беламу колеру палатна, на якім былі вышыты чорнымі і чырвонымі ніткамі разнастайныя ўзоры. Некаторыя вучоныя цвердзяць, што ад белай вопраткі нас называюць беларусамі, іншыя кажуць, што ў мінулым белы колер абазначаў непераможнасць.

Магчыма, што і гэтае сцверджанне абаснавана, бо каліскай татараў, знішчыўшы Усходнюю Еўропу, зняволілі Маскоўшчыну, але на Беларусь не прыйшлі, бо нашыя продкі не дапусцілі іх. Яны таксама разграмілі і крывічоў пад Грунвальдам у 1410 годзе. Раней перад гэтым нашыя продкі пасляхова адбівалі навалу Кіеўскай Русі, доўгі час паўстрымоўвалі маскоўскае нашэсце. Чаму нашыя прадцы былі каліскай такімі моцнымі, гісторыя не піша. А цяпер цікава было б пра гэта ведаць. Гісторыя толькі паведамляе, што яны вымушаны былі весці крывавыя абаронныя войны.

Беларускі народ паўстаў з вялікіх славянскіх плямёнаў: крывічоў, дрыгавічоў, радзімічоў і меншых іхніх суседзяў. Яны наступова аб'ядналіся, бо істотных розніц паміж імі не было. З часам пачалі ўзнікаць большыя асяродкі з мясцовым кіраўніцтвам. Абсяг уздзеяння гэтых асяродкаў пашыраўся і паволі пачалі паўставаць княствы. Князі, аднак, абаніраліся на народным вечы, якое дапамагала ім кіраваць дзяржавай. Такі лад жыцця вельмі глыбока закараніўся ў Беларусі і потым беларусам надта цяжка было прывыкаць да дэспатычнай улады, накінутай ім чужынцамі.

Першым саімі будымым беларускім княствам, якое паўстала на зямлі крывічоў са сталіцай у Полацку, было Полацкае княства. Гэтае княства дало пачатак беларускай дзяржаўнасці. Колішні герб гэтай дзяржавы Пагоня застаўся і да сённяшняга дня гербам беларускай дзяржавы.

Гэта было ў IX - XII стагоддзях, а слаўная князёўна полацкая Еўфрасіння спамянаецца і цяпер як святая.

Потым у выніку розных гістарычных працэсаў на Полацкай зямлі паўстала моцнае Навагарадскае княства са сталіцай у Навагарадку. Яно высулалася на моцы на першыя месца сярод іншых княстваў і падпарадкавала сваёй уладзе вялікі абсяг беларускіх зямель. Навагарадскі князь Гедымін імкнуўся забяспечыць межы сваёй дзяржавы ад націску жмудзінаў, яцвягаў і наступаючых на іх крывякоў і дзеля гэтага пачаў узводзіць на заходнім паграніччы княства магутныя ўмацаванні. Такі быў пачатак непрыступнай крэпасці ў Троках і велічнай абароннай вежы каля старажытнай полацкай крэпасці Крывы горад на правым беразе ракі Віліі. Вежа была ўзведзена насупраць крэпасці, на высокай гары, што высіцца на левым беразе ракі Віліі і ад яе займела назву Вільня. Калі Жмудзь і Яцвягія апынуліся пад уладай Гедыміна, Вільня аказалася амаль у сярэдзіне ягонай дзяржавы. Князь упадабаў гэтую магутную крэпасць і абсталяваў у ёй сталую сваю сядзібу. Такім чынам новая крэпасць Вільня і старажытны Крывы горад узвысіліся да ролі сталіцы аграмаднай дзяржавы. Гедымін быў беларусам, ён гаварыў па-беларуску, паходзіў з навагарадскіх князёў, якія выводзіліся са старажытнага роду полацкіх князёў.

Цяперашнія летувісы намагаюцца прыпісаць Гедыміна да свайго роду, аднак самі сцвярджаюць, што ён паходзіць з роду князёў, якія быццам бы прыйшлі з Рыма. Значыць, ён не быў ні жмудзінам, ні аўкітотам. У тых часах Жмудзь і Аўкітота - гэта цяперашняя Летувія.

Для нас, беларусаў, самае галоўнае тое, што князі навагарадскія, асабліва Гедымін, стварылі магутную беларускую дзяржаву з высокай культурай - Вялікае княства Літоўскае. Хоць некаторыя цяперашнія летувісы называюць яго летувіскай дзяржавай, але цалкам беспадстаўна, бо нічога жмудскага ці аўкіштоцкага ў ёй не было: зямля, народ і мова былі ў Вялікім княстве Літоўскім беларускія.

Зрэшты, беларусы доўгі час таксама называліся літоўцамі, відаць, ад назову сваёй дзяржавы. Мова, аднак, называлася рускай. Але гэта не мяняе сутнасці справы. Па іншых краінах часта каралі былі іншаземнага паходжання, але ад гэтага характар дзяржавы, якую яны ўзначальвалі, не змяняўся. Часта каралі іншаземнага паходжання былі большымі патрыётамі як тых, якія паходзілі з тае краіны, якой яны кіравалі.

Вялікае княства Літоўскае няспынна пашыралі нашчадкі Гедыміна, у яго былі сабраны амаль усе беларускія землі. Апрача таго да Вялікага княства Літоўскага былі далучаны ўкраінскія, аўкіштоцкія і жмудскія землі. Вялікае княства Літоўскае было моцнай дзяржавай, пранікнутай дэмакратычным пачаткам; бо народнае веча адыгрывала ў ёй вялікую ролю. Пра высокі ўзровень працы дзяржаўнага апарату ў ім найлепш сведчыць тое, што ўжо ў 1588 годзе быў выдадзены друкам "Статут Вялікага княства Літоўскага" - грунтоўны збор правоў. Гэта быў другі ў свеце выдадзены друкам збор правоў. А шмат раней былі складзены ў нашым Смаленску гандлёвыя пагадненні з заходнімі краінамі. Яны сваёй мудрасцю не ўступаюць цяперашнім гандлёвым пагадненням, хоць былі складзены на старажытнай беларускай мове амаль 800 год таму назад.

У Вільні, колішняй сталіцы Вялікага княства Літоўскага, у 1525 годзе былі выдадзены першыя ва Усходняй Еўропе друкаваныя кнігі: на беларускай мове выйшлі "Апостал" і "Малая падарожная кніжыца". Заснаваў віленскую друкарню і выдаў гэтыя кнігі выдатны беларускі гуманіст Францішак Скарына. Ён у 1517-1519 гадах у чэшскай Празе надрукаваў на беларускай мове "Біблію" -

першую "Біблію" на ўсходнеславянскай мове і трэцюю на свеце, бо першая выйшла на нямецкай, а другая на чэшскай мове. У Маскве кнігадрукаванне пачалося толькі ў 1564 годзе, а на Украіне ў 1574 годзе. Фёдараў і Мсціславец - беларускія друкарні, якія прыбылі ў Маскву шмат раней і заснавалі там друкарню ў 50-х гадах XVI стагоддзя і выдалі некалькі кніг. Аднак фанатычны натоўп, нацкаваны цемрашаламі-пісцамі, разбурыў і спаліў друкарню, таксама намерзаўся спаліць друкароў, але тых ўцяклі на Беларусь.

У Вільні ў 1596 годзе выйшлі друкам дзве вельмі важныя кнігі - падручнікі для школаў: буквар "Наука ку чтанню і разуменню пісьма словенскаго" і "Граматыка словенска" Л. Зізанія. Не трэба забываць, што ў Нямеччыне першая граматыка нямецкай мовы выйшла ў 1814 годзе, а тлумачальны слоўнік нямецкай мовы выйшаў каля 170 год таму назад. Значыць, беларусы на сама меней 200 год апырэдзілі Нямеччыну ў гэтай галіне культуры.

Ф. Скарына - беларускі першадрукар, выдаў першы друкаваны календар. Сёння ў "вольнай і незалежнай сацыялістычнай дзяржаве - БССР" няма беларускіх календароў. Ці не крывядна нам, беларусам, на савецкую ўладу?!

Беларусь у мінулым славілася сваімі дасягненнямі ў развіцці культуры. Паўсюдна пры дварах дзейнічалі тэатры, балет, цырк, была нават "мядзевая акадэмія", якая рыхтавала мядзведзяў да выступленняў - своеасаблівае школа цыркавай дрэсіроўкі. Усё гэта пазней разабралі палякі з маскалямі.

Нават савецкія вучоныя вымушаны былі сцвердзіць, што беларусы першымі ва Усходняй Еўропе выдзеліліся ў нацыю.

У тым часе, калі Беларусь называлася Літвой, Расія яшчэ не існавала, было толькі Маскоўскае княства, а цяперашніх рускіх называлі маскалямі. Калі ў 1772 годзе значная частка Вялікага княства Літоўскага была захоплена Масквой і маскалі набіралі беларусаў у сваю армію, дык нашы людзі казалі: "забралі ў маскалі". Гэтак гаварылі яшчэ падчас першай сусветнай вайны.

Нашым няшчасцем было тое, што маскалі, вызваліўшыся з татарскага ярма, пачалі ўсё часцей нападаць на нашыя землі, рабаваць і зніштачаць наш народ. Гэта прымусіла нашых продкаў пайсці на унію з палякамі. Палітычная унія з Польшчай не дапамагла Вялікаму княству Літоўскаму, але моцна пашкодзіла. Пасля таго, як наш князь Ягайла /маці яго была беларускай/ аханіўся з польскай каралевай Ядвігай, адкрыліся вароты ў Беларусь польскаму каталіцкаму духавенству. А яно ўсялякімі спосабамі пачало пашыраць сярод праваслаўнага беларускага насельніцтва каталіцызм. Пачалася рэлігійная барацьба, а гэта яшчэ болей аслабіла нашу Літву-Беларусь. Маскоўскія цары, прыкідваючыся абаронцамі праваслаўных беларусаў, усё глыбей і глыбей запускалі свае кіпцюры ў нашыя землі.

У Вялікім княстве Літоўскім - нашай колішняй дзяржаве - вёўся дакладны летапіс падзей, старанна захоўваліся дакументы. Збор дакументаў называўся Метрыкай Вялікага княства Літоўскага. Маскалі, заняўшы Беларусь, зрабавалі Метрыку і яна да сённяшняга дня знаходзіцца ў сцяпях Ленінграда і Масквы за сямю замкамі. Таксама пад замком знаходзіцца мноства іншых дакументаў, бо іх забаронена даследваць. Гэта робіцца дзеля таго, каб сцерці ўсе сляды нашага багатага мінулага, выцерці яго з памяці народа. Маскалі - цяпер рускія - баяцца праўды. Адносіны рускіх да нашай гісторыі, да беларускай дзяржаўнасці аднолькавыя як калісьці так і цяпер. Колішнія і цяперашнія рускія розніцца толькі тактыкай, але мэта ў іх аднолькавая: адарваць беларускі народ ад яго слаўнай мінуўшчыны, каб лягчэй яго русіфікаваць.

Рускія ганаралі Кутузава, Суворова, хоць тым былі царскімі наймітамі, паднявольвалі іншыя народы. Беларусы ж не маюць права гаварыць пра сваіх слаўных палкаводцаў, хоць яны і змагаліся супраць захопнікаў, стаялі ў абароне свайго народа. Гэта нас круціць і абурэае.

Беларуская мова 200 гадоў таму назад была мовай селяніна, вучонага, магната і князя, на ёй гаварылі дыпламаты, на ёй пісаліся кнігі, законы, на беларускай мове была напісана ўся Метрыка Вялікага княства Літоўскага. Але цяпер зноў наша родная беларуская мова, як і за панавання цароў, згнана пад калгасныя стрэхі.

Колішняя беларуская інтэлігенцыя была разгнана, вывезена па-за межы роднага краю. Беларусы выкінулі з карты Еўропы, рускія яе назвалі "Западным краем". Беларускага народа быццам бы і не было. Але пад саламянай страхой, пад зрэбнай кашуляй жыла беларуская душа. Хоць не было беларускіх кніг, бо царыца Кацярына забараніла іх друкаваць, але народ ствараў песні, легенды, сказы, паўставаў вусная літаратура. Беларускі народ не забыў свайго слаўнага мінулага і паволі пачаў шукаць маральнай апоры ў ім, у свайй традыцыі, шукаць выхаду з трагічнага палажэння.

У гэты цяжкі час для беларускага народа з'явіўся Кастусь Каліноўскі і кінуў кліч: ваюй, беларускі народзе, за свае чалавечыя і нацыянальныя правы так даўга, пакуль маскала над табой не будзе. Каліноўскі выдаваў славетную "Мужыцкую праўду", у якой растлумачваў беларусам прычыны іх трагічнага палажэння, будзіў іх, заклікаў да змагання супраць маскалёў за свае правы, за сваю дзяржаву. Яго заклік знайшоў гучнае водгулле сярод сялянства, мяшчанства, шляхты. Маючы за сабою агульнае падтрыманне, Кастусь Каліноўскі ў 1863 годзе падмае беларускі народ на паўстанне супраць маскалёў.

Кастусь Каліноўскі ўспамінаецца і цяпер у падсавецкай Беларусі, але толькі як змагар за сацыяльныя і нацыянальныя правы народа супраць цароў. Каліноўскі, як вядома, гаворыць выразна ў сваім закліку, што трэба змагацца да тае пары, пакуль над беларусамі не скончыцца панаванне маскалёў. А гэта вельмі нявыгадна на цяперашнім акупантам Беларусі. Беларускі народ і сёння змагаецца супраць маскалёў, бо якраз усё зло ідзе ад маскалёў-рускіх. Рускія распараджаліся Беларуссю так, як ім выгадна. На вокладцы гэтай брашуркі Вы бачыце, як рускія падзялілі Беларусь паміж суседзямі, узяўшы сабе амаль палову беларускіх зямель, - усё гэта дзеля таго, каб лягчэй было трымаць Беларусь у няволі. На гэтай карце межы Беларусі цалкам адпавядаюць межам беларускай мовы ў XVIII стагоддзі. Зменны, якія адбыліся потым, сталіся ў выніку акупацыі Беларусі палякамі і рускімі, якія прымушам накідаць свае мовы праз школу, царкву, адміністрацыю, вайсковую службу, друк.

Паўстанне Кастуся Каліноўскага было задушана маскалямі. Самога Каліноўскага, якому было тады ўсяго 26 год, яны павесілі ў Вільні. Аднак ідэю паўстання маскалям не ўдалося задушыць - яна жыве да сённяшняга дня і змаганне працягваецца. Бо потым беларусы прымаюць актыўны ўдзел у рэвалюцыйным руху былой царскай імперыі і ў першую чаргу супраць цара - віноўніка нашага народнага няшчасця. Беларускі рэвалюцыянер Грынявіцкі забівае цара Александра II, але і сам гіне.

Калісьці беларусы былі не толькі дбайнымі гаспадарамі, але і носьбітамі перадавых думак, вучонымі, мастакамі, архітэктарамі. Гэта ж беларусы пабудавалі не толькі свае гарады: Полацк, Смаленск, Тураў, Бярэсце, Менск, Пінск, Вільню, Наваградск і мноства іншых, але таксама беларускія дойліды пабудавалі Пыж і Маскву.

Ужо з 1772 года, калі значная частка Беларусі трапіла ў маскоўскую няволю, пачалося вынішчэнне ўсяго беларускага, нават

святароў на Беларусі ставілі палякаў або рускіх. Здавалася, што Беларусь вось-вось і перастане існаваць. Тое беларускае, што захавалася, захавалася толькі ў беларускай вёсцы.

Якраз з гэтай, забітай ад свету, беднай беларускай вёсцы пачалося духовае адраджэнне беларускага народа. Узаскросла беларуская літаратура - джэстра духоўнага жыцця народа. Перадавая частка інтэлігенцыі звярнулася да народных крыніц, пачала збіраць вусную народную творчасць, запісваць народныя песні, вершы, якія ствараў народ на свайй роднай беларускай мове. А яны прыгожыя, мілагучныя, багатыя зместам. Гэта ўзмацніла непадатлівасць беларускага народа на русіфікацыю і паланізацыю. Часцей і гусцей сталі з'яўляцца паэты і пісьмешнікі. Яны будзілі са сну беларускі народ, заклікалі яго да змагання за сваё права "людзьмі звацца" і паказваць на віноўніка нашага нацыянальнага няшчасця - на захопнікаў: маскалёў і палякаў. Паэты і пісьмешнікамі, якія ўнеслі вялікі ўклад у беларускае адраджэнне, былі: Вінцук Дунін-Марцінкевіч, Францішак Багушэвіч - Бурачок і іншыя. Гэта ж Францішак Багушэвіч кінуў кліч: "Не пакідайце мовы нашай роднай беларускай, каб не памерлі!" Гэты кліч крануў глыбока за сэрцы беларусаў.

Яны былі сялянскімі песнярамі, хоць і паходзілі са шляхты. Вярнуліся да свайго народу, пісалі для яго; будзілі і ён працінуўся. Потым з народнай гучы выйшла новая кагорта творцаў: Алаіза Пашкевіч - Цётка, Янка Купала, Якуб Колас, Максім Багдановіч, Змітрок Бядуля і іншыя. Змітрок Бядуля быў жыдам, але цалкам далучыўся да беларускага адраджэння і пісаў па-беларуску.

Рэвалюцыя ў царскай Расіі ў 1905 годзе, у якой прымалі актыўны ўдзел беларусы, крыху надарвала ланцугі няволі і беларусы маглі арганізавацца. Пачалі паўставаць суполкі не толькі ў родным краі, але і за яго межамі ў Пецярбурзе ўзнікла суполка "Загляне сонца і ў наша ваконца", якая пачала выдаваць кнігі на беларускай мове. Да таго часу выдаванне беларускіх кніг у царскай Расіі было забаронена. У Вільні - колішняй сталіцы нашай дзяржавы Вялікага княства Літоўскага - пачала выходзіць "Наша доля", а пазней "Наша ніва" - першыя легальныя беларускія газеты. У іх змяшчаліся вершы правадыроў беларускага адраджэння Цёткі, Коласа, Купалы, Ядвігіна Ш., Бядулі і шмат іншых маладых, пачынаючых паэтаў. Друкаваліся таксама артыкулы Ластоўскага і іншых вучоных і дзеячоў. У артыкулах, вершах, апавяданнях, карэспандэнцыях галоўная ўвага звярталася на нядолю беларускага народа пад акупацыяй, праз азнаямленне з гісторыяй роднага краю абуджалася нацыянальная свядомасць беларускага народа, пашыраліся заклікі да змагання за вызваленне.

І калі настаў адпаведны час - выбухла Лютаўская рэвалюцыя 1917 года і цара скінулі - беларусы свядома ўлучыліся ў вір рэвалюцыйных падзеяў і ад Часовага ўраду дамагаліся шырэйшых правоў для сябе. Часовы ўрад на чале з недалужкам Керанскім не змог вырашыць набалелых нацыянальных і сацыяльных праблемаў Расійскай імперыі. У кастрычніку таго ж года ўзнялася новая хваля рэвалюцыйнай барацьбы, цяпер ужо супраць Часовага ўраду. Беларусы зноў кінуліся ў вір змагання. Увага беларусаў была накіравана не на класавую барацьбу, да якой заклікалі Ленін, Троцкі, Сталін і іншыя панічкі, але была нацэлена на адбудову незалежнай беларускай дзяржавы. Шкава, што Якуб Мартынюк - беларус родам з-пад Гайнаўкі - выстраляў з гарматы крэйсера "Аўрора" даў сігнал да атакі рэвалюцыянераў на сядзібу Часовага ўраду ў Зімовым палацы. Урад быў разгнаны, Керанскі ўцёк, а неўзабаве большавікі выстралялі царскую сям'ю і царская Расійская імперыя перастала існаваць.

Рэвалюцыя была яшчэ ў самым уздыме, як беларусы ўзяліся за арганізацыю беларускага нацыянальнага жыцця. Неўзабаве самым дэ-

макратымным спосабам былі абраны дэлегатy на I Усебеларускі Кангрэс у Менску. Кангрэс працаваў у канцы 1917 года, ён выбраў свой выканаўчы орган - Раду Кангрэсу. Бальшавікі разганалі Кангрэс, але да таго часу Рада Кангрэсу была абрана і зацверджана дэлегатамі. Гэтая Рада 25 сакавіка 1918 года абвясціла ўтварэнне Беларускай Народнай Рэспублікі - вольнай і незалежнай беларускай дзяржавы. Гэтая падзея перайшла ў гісторыю як Акт 25 сакавіка 1918 года.

Бальшавікам гэта не спадабалася, і яны штыкамі разганалі Раду Кангрэсу, але ўжо пасля таго, як Акт быў абвешчаны. Бальшавікі - тая ж самая маскала або рускія, як яны цяпер называюцца - зноў паклалі свае крыважэрныя лапы на беларускае нацыянальна-дзяржаўнае жыццё. Беларускае адраджэнне не давала спакою бальшавікам. Яны на чале з Леніным былі змушаны часова палегчыць свой прыгнёт і 1 студзеня 1919 года адмысловым загадам абвясцілі г.зв. Беларускаю Савецкую Сацыялістычную Рэспубліку, якая пад прымусам існуе і цяпер, бо беларусы незадаволены ані яе межамі, ані ладам, які пануе ў ёй.

У 1920 годзе супраць новай няволі беларусы на Случчыне ўзялі паўстанне. Яно было задушана маскалямі, але імкнення беларускага народа да незалежнага дзяржаўнага жыцця акупанты не змаглі задушыць. Яшчэ доўгі час працягваўся партызанскі рух на Беларусі, ён пашыраўся і ў Заходняй Беларусі, якая трапіла пад уладу Польшчы. Масква ахвотна аддала Польшчы палову Беларусі, каб мець менш клопату з беларускім вызвольным рухам. Гэта было ў 1921 годзе, калі ў Рызе Масква і Варшава падпісалі між сабой мірнае пагадненне.

Пачала сваё жыццё маленькая, куртатая БССР. Усюды працавалі беларускія патрыёты. Павольна, але трывала пачалі закладацца падвалі пад беларускае адраджэнне. Беларускае мова апанавала ўсе галіны дзяржаўнага жыцця. Паўсталі беларускае школьніцтва, дзяржаўная адміністрацыя і нават беларуская армія. Такі буйны рост нацыянальнага жыцця ў БССР запалохаў Маскву. Той самы Ленін, які сваім загадам стварыў БССР, у 1922 годзе далучыў яе да г.зв. СССР. З таго часу БССР пачала траціць свае нацыянальнае аблічча, а ўсё беларускае паступова, але сістэматычна пачало вынішчацца. Беларускіх патрыётаў арштоўвалі, расстрэльвалі або вывозілі ў Сібір. Пры гэтым не ашчаджалі і беларускіх камуністаў. БССР пераўтварылася ў звычайную адміністрацыйную акругу маскоўскай імперыі, хоць надалей яна называлася БССР і ўсюды падкрэслівалася, быццам бы яна - беларуская незалежная дзяржава. БССР - член Арганізацыі Аб'яднаных Нацый. На вялікі жаль, прадстаўніком гэтай "дзяржавы" пераважна бывае рускі. А ў рускага нароў не змяняецца: ён быў і застаўся шавіністам і імперыялістам, ворагам усяго беларускага.

У 1939 годзе Масква пашырыла БССР: Сталін далучыў да яе амаль усе беларускія землі, якія былі пад Польшчай. Аднак пасля апошняй вайны значную частку беларускіх земляў Масква аддала палякам, тут маецца на ўвазе наша Падляшша і сумежную з ёю частку Гарадзеншчыны. Віленшчыну Сталін ахвяраваў летувісам.

У сучасных межах БССР жыве цяпер больш за 9 мільёнаў чалавек насельніцтва, а ў этнаграфічных межах Беларусі жыве 20 мільёнаў чалавек. З гэтага відаць, якая куртатая цяпер БССР. Але з гэтых 9 мільёнаў насельніцтва БССР толькі 60% - гэта беларусы, а рэшту складаюць прывезеныя з іншых паняволеных Масквою краінаў людзі. Вядома, на месца тых беларусаў, якіх вывезлі з роднага краю, або яны самі разбегліся па іншых рэспубліках у пошуках спакою ад праследаў. Гэтак выглядае славуная ленінская палітыка!

У БССР праводзіцца шалёная русіфікацыя. Беларускай мовы амаль не чуваць, яна ўсюды падменена рускай. Ёсць толькі пачатковыя беларускія школы, у вышэйшых школах заняткі вядуцца выключна на рускай мове. Для 9 мільёнаў насельніцтва кнігі на беларускай мове выдаюцца толькі ў 100 - 2 000 паасобнікаў, адначасова тая ж не выходзяць у БССР тыражамі па 100 000 паасоб-

Здольных беларусаў Масква вывозіць да сябе, яны там ствараюць ужо не беларускую, але рускую культуру.

Гэтак выглядае "братняя дапамога" рускіх беларусам.

Не лепш жылося беларусам да 1939 года пад Польшчай. Палякі зніштажалі ўсё беларускае. Беларускае школьніцтва было зліквідавана, у Вільні існавала адна толькі Беларускае гімназія на 3,5 мільёна беларускага насельніцтва ў Польшчы. У Вільні дзейнічаў беларускі музей ім. Івана Луцкевіча, выходзілі некаторыя часопісы. Праслед беларусаў дайшоў да таго, што беларускія сяляне былі пазбаўлены права набываць зямлю. Калі прыйшлі рускія "вызваліцелі" ў 1939 годзе гэты стан яшчэ пагоршыўся: усе беларускія арганізацыі і ўстановы былі зачынены, актыў арштаваны і вывезены, а Вільню яны аддалі летувісам.

На цяпершнім Падляшшы і суседніх з ім землях, якія з ласкі Масквы знаходзяцца пад Польшчай, праводзіцца тая ж самая палітыка ў адносінах да беларусаў, якая была ў палякаў у міжваенны час. Пра колішнюю нядолю беларусаў пад Польшчай можна і цяпер пісаць у БССР, але пра цяперашнюю нядолю беларусаў пад Польшчай ані слова не гаворыцца ў Савецкай Беларусі.

Палякі і рускія доўгія стагоддзі пераконваюць нас, беларусаў, што быццам бы мы без іх не зможам пра жыць і абараніцца, бо край наш бедны. Цікава, а чаму ж тады яны б'юцца за нашыя землі? Падзяруцца, паладзяцца ды зноў дзеліцца наш край паміж сабою. Супрацоўніцтва палякаў і рускіх вельмі балюча адчулі беларусы ў міжваенныя часы. Розніца ў дзяржаўнай сістэме зусім не перашкаджала іхняму супрацоўніцтву. Рускія ў сваёй частцы Беларусі абвінавачвалі беларусаў у нацыяналізме і дзейнасці ў карысць Польшчы, калі тая дамагалася, каб беларуская школа была беларускай, а не рускай, і дзяржаўная мова была таксама беларускай, як было калісьці. Палякі наадварот: калі бацькі дамагаліся беларускіх школ, дык іх абвінавачвалі ў камунізме. Адно і другія каралі па-свойму: рускія за нацыяналізм, а палякі за камунізм, а беларусы дамагаліся толькі права карыстацца сваёй роднай мовай.

Вядомая Сялянска-рабочніцкая Грамада не падабалася ні палякам, ні рускім. Палякі саджалі грамадаўцаў у турму за камунізм, а рускія зваблівалі іх да сябе і расстрэльвалі за нацыяналізм. Гэтак загінула перадавая частка нашага народа.

Паладжваліся і такія, як палякі кажуць, фокусы. Выходзіць у Вільні беларуская газета, яна прайшла ўжо цензуру і выслаецца ў вёску падпісчыкам. Па дарозе газета гіне, бо мясцовыя ўлады канфіскаюць яе на пошце. Калі падпісчык дамагаецца, каб яму аддалі газету, тады засыпаюць яго допытамі, пратаколамі ды штрафамі і ён сам адмаўляецца ад гэтых і зракаецца далейшай падпіскай на яе. Гэтакі спосаб не дапусціць беларускую газету да чытача нярэдка практыкуюцца і на нашым Падляшшы, якое цяпер знаходзіцца пад польскай акупацыяй.

Ва Усходняй Беларусі, што пад рускімі, беларусы вынішчаліся не толькі за "нацыяналізм", але і за тое, што не хацелі ісці ў калгасы, або трымаліся сваёй веры ў Бога.

Палякі і рускія свой шавінізм і імперыялізм называюць патрыятызмам.

Беларусы не хочуць панаваць ні над рускімі, ні над палякамі, яны жадаюць толькі аднаго: быць гаспадарамі на сваёй зямлі. Ці ж гэта праступства?

Рускія крычалі пры цары і крычаць цяпер: "Бей жыдоў, ратуй Расію!" Палякі не былі лепшымі ад іх. Пагромы жыдоў у Расіі і Польшчы праходзілі шмат раней за "крыштальную ноч" у Нямеччыне, калі гітлераўцы зрабілі пагром жыдоў. Беларусы ніколі не рабілі пагромаў жыдам. Гэта найкрасамоўней сведчыць пра тое, наколькі міралюбівы беларускі народ і як ён шануе іншыя народы.

Гэтак выглядае сапраўднае аблічча нашых акупантаў, нашых суседзяў з усходу і захаду. Зусім не лепшыя ад іх летувісы і ўкраінцы. Яны таксама на ўзор рускіх з палякамі ўжо запланавалі раздзел Беларусі паміж сабою. Цікава, як гэта нашы "добрая суседзі" намерваюцца падзяліць паміж сабою Беларусь? Раней жа дзяліліся ёю толькі рускія ды палякі, а цяпер дзялільшчыкаў падвоілася і давадзецца дзяліць яе на чатыры часткі. Ці паладзяць яны пры падзеле скуру з незабітага мядзведзя?

Як бачна, беларусы маюць удосталь ворагаў. Але мы верым, што вольныя народы падтрымаюць нас у нашым вызвольным змаганні, і запланаваны нашымі суседзямі новы падзел Беларусі застаецца спамянам колішняга летуцення нашых ворагаў. А для больш поўнай характарыстыкі імперыялістычных планаў нашых суседзяў варта прыпомніць да чаго яны імкнуцца. Рускія, як вядома, хочуць падпарадкаваць сабе ўвесь свет. Палякі маряць адбудаваць Польшчу ад мора да мора коштам Беларусі і Украіны. Украінцы хочуць захапіць беларускія землі пад Беласток і Менск. Летувісы плануць калі не Менск захапіць, дык прынамсі па Менск. Даражэнькія суседзікі, скажыце, калі, ласка, а дзе ж тады быць Беларусі?!

Нам, беларусам, трэба мець усё гэта на ўвесе!

Падчас мінулай вайны беларусы выявілі сваю вялікую жыццёвую моц. Беларусы-салдаты пакінулі Польскае Войска і Чырвоную Армію і як дуж разбегліся дамоў - не хацелі бараніць Польшчу ў 1939 годзе, а Савецкі С'юз у 1941 годзе. Наш народ чакаў вызвалення ад адных і другіх. На вялікі жаль, гітлераўская армія не прынесла нашаму народу вызвалення. Адразу, як прыйшлі гітлераўцы ў Беларусь у 1941 годзе, яны набралі сабе палякаў у дапамогу. Усюды пры камісарах і бургамістрах сядзелі палякі. Яны выслугоўваліся акупантам, паказваючы пальцам на кожнага беларуса, які ім не падабаўся. А не падабаліся палякам у першую чаргу тыя беларусы, якія сталі арганізавацца, гуртавацца і дамагацца сваіх правоў. Хапіла паляку сказаць гітлераўцу, што той ці іншы беларус ёсць камуніст, як зараз жа яго армштоўвалі і на другі дзень расстрэльвалі. Вось як "браты" вынішчалі нас рукамі гітлераўцаў! Замест вызвалення прыйшло зніштажэнне: гарэлі нашы вёскі, лілася беларуская кроў - пахарышы і брацкія магілы пакрылі Беларусь. Справа яшчэ пагоршылася, калі пачалі дзейнічаць савецкія партызаны, а затым з Польшчы ў Беларусь прыйшлі польскія партызаны. Адны і другія добра ведалі, што за забітага аднаго нямецкага салдата гітлераўцы расстрэльвалі 100 ні ў чым не вінаватых беларусаў. Такім чынам партызаны дабіліся таго, што шмат беларусаў пайшло ў лес, каб хавацца ад расстрэлу. Міжвольна яны потым сталі партызанамі. Польская і савецкая партызаншчына не лічылася са стратамі беларускага насельніцтва. Палякі перакінулі сваю партызанку ў Беларусь, таму што за застрэленага немца ў Польшчы гітлераўцы таксама расстрэльвалі палякаў. Значыць, лепш было партызаніць у Беларусі.

Цікава, што пад канец вайны польская партызанка ў Беларусі перайшла на бок гітлераўцаў. Праўда, яна сядзела ў лесе, але немцаў не чапала, а змагалася супроць савецкай партызанкі. Немцы са свайго боку абяспечвалі польскую партызанку зброяй, амуніцыяй, ежай. Дзіўнае гэта было супрацоўніцтва, але ж было! Гэтая польская партызанка затым змагалася супраць польскага ўраду, які з волі Масквы засеў у Варшаве.

Беларусы не хацелі паміраць за нішто ды ачмыцца сваю зямлю для акупантаў. Шмат было праліта нявіннай беларускай крыві, пакуль удалося беларусам пераканаць немцаў, што беларусы не ворагі, беларусы чакалі на вызваленне, але, на вялікі жаль, яго не дачакаліся, бо немцы даверыліся сваім ворагам і ў першую чаргу палякам. Вось таму шмат беларусаў пайшло ў лес, бо нікому не хацелася паміраць, без аніякай віны быць расстраляным.

Пасля шматлікіх ахвяраў і мора пралітай крыві пачало змяняцца на лепшае. Немцы паступова пачалі выкідаць палякаў з управаў, адхіляць іх ад сябе і больш прыхільна ставіцца да беларусаў. Беларусы адразу пачалі весці беларускую работу, паслядоўна, крок за крокам заваўвалі сабе ўсё большыя большыя правы. Пачалі адкрывацца беларускія школы, арганізавацца самаўрады, самадапамога, паліцыя парадку, пахарнікі, ахова чыгункі, самаахова. Побач нямецкага салдата стаў беларус, але не з азнакамі гітлераўскай арміі, толькі з Пагоняй, з бела-чырвона-белым сцягам.

Беларусы змагаліся не за новую Еўропу, якая летуценілася Гітлеру і Сталіну, але за свае правы "людзмі звацца". Арганізаваныя беларусы пачуліся гаспадарамі сваёй зямлі і долі. Таму партызаны ўмоцнілі свае напады не на немцаў, але на арганізаваных беларусаў. Беларуская самаахова, паліцыя, а потым жаўнеры Беларускай краёвай абароны, хоць і былі слаба ўзброеныя, але прымусілі партызанаў далей схвацацца ў лес. Спымніліся масавыя расстрэлы беларусаў. Паўстала кіраўніцтва беларускім вызвольным змаганнем. Была створана Рада мужаў даверу. Яна хутка ўмоцнілася, апраўдала давер беларускага насельніцтва. Немцы пераканаліся, што беларусы - гэта сіла. Нямецкія дэмакраты, якія не падзялялі гітлераўскай палітыкі адносна беларусаў, дапамагалі беларусам арганізавацца, вырываць ад гітлераўцаў усё шырэйшыя і шырэйшыя правы для іх. Вельмі шмат дапамог беларусам праф. Мэндэ з Дзюсэльдорфу. Такім чынам беларусы не супрацоўнічалі з Гітлерам, але з нямецкімі дэмакратамі, якія нас разумелі і дапамагалі нам у той цяжкі час змагацца за свае нацыянальныя правы. У выніку гэтага паўстала патрэба стварыць больш моцнае, больш аўтарытэтнае беларускае нацыянальнае прадстаўніцтва. Такім чынам была ўтворана Беларускае Цэнтральнае Рада на чале з праф. Р.Астроўскім.

Беларуская Цэнтральная Рада ў кароткім часе паказала сваю моц і атрымала поўную падтрымку беларускага насельніцтва. Ворагі робяць нам закіды, што БНР была створана за згоды акупацыйных уладаў. А што ж у гэтым дрэннага? Першы польскі ўрад у 1918 годзе паўстаў таксама за згоды нямецкіх акупантаў і палякі яму гэтага ў віну не ставілі. Таксама цяперашнія ўрады Польшчы, Усходняй Нямеччыны, Мадзяршчыны, Чэхаславакіі былі створаны з ласкі Масквы. Ды інакш і не магло быць. Розніца толькі ў тым, што гэтыя ўрады цалкам падпарадкаваны Маскве, а БНР змагалася за правы беларускага народа, вырвала ад акупанта ўсё тое, што лічыла патрэбным для беларускай справы, яе падтрымлівалі нямецкі дэмакраты.

У хуткім часе, 10 сакавіка 1944 года, Беларускае Цэнтральнае Рада абвясціла мабілізацыю ў Беларускае краёвае абарону (БКА). На зборныя пункты прыбыла такая вялікая колькасць навабранцаў, што многіх трэба было адаслаць дамоў, бо не было месца для іх. Нашыя яўныя і скрытыя ворагі тавораць, што гэта была мабілізацыя ў нямецкую армію. Гэта мана і паклёпніцтва! БКА ўзначальваў Прэзідэнт БНР праф. Р.Астроўскі і без яго дазволу ніхто не мог накіроўваць беларускае войска на той ці іншы заданне. Жаўнеры БКА не насілі сваіх знамянаў, але Пагоню і іхнім штандарам быў наш бела-чырвона-белы беларускі нацыянальны сцяг. Пры гэтым трэба заўважыць, што цяперашняе Польскае войска і армія Усходняй Нямеччыны былі таксама створаны Масквою і то нават не на іхніх землях, бо Польскае войска было створана на беларускай зямлі, а ўсходненямечкая армія - на рускай з арміі Паўлюса. Польская армія, калі яна прыйшла на Беласточчыну, была папоўнена беларусамі і накіравана здабываць Ляйпціт. Потым карысьць з гэтага мелі палякі і рускія, але не беларусы, якіх сыны і браты паклалі галовы пад Ляйпцігам. Мабыць, даволі такіх прыкладаў ведае кожны. Аднак варта прыпомніць, што хвалёнага правадыра бальшавіцкай рэвалюцыі і творцу СССР Ляніна нямецкі кайзер прыслаў у Петраград у запламбаваным вагоне. Чаму ж рускія не ганьбавалі гэтым?

БНР і БКА ўзялі на духу ўвесь беларускі народ. Беларусы, як ніколі дагэтуль, гарнуліся да змагання за пабудову свайго нацы-

янальнага жыцця: паўставалі асветныя і навуковыя ўстановы, аднаўлялася Беларуска-праваслаўная царква, быў створаны Саюз Беларускай моладзі, ахова здароўя, пачалося выдванне кніг і часопісаў і г.д. Калі б гэтак пайшло далей, дык за некалькі год беларускі народ адрадзіўся б настолькі, што нельга было б паверыць, што Беларусь два доўгія стагоддзі была пад акупантамі. І гэта ўсё ў тым часе, калі адначасова трэба было змагацца супраць партызаншчыны, якою кіравалі рускія. Рускім вельмі не падабалася беларуская праца і яны вылазілі з лесу дз часта і густа зніштажалі беларускі актыў. У Менску забілі Казлоўскага і іншых, у Вільні пазбавілі жыцця Аляхновіча, беларускага драматурга, які доўгі час сядзеў на Салаўках. Яго Масква выменіла на Тарашкевіча, правадыра Грамады, каб потым і таго забіць. У той час немцы былі адзіным саюзнікам беларускага народа ў змаганні супроць гэтага тэрору. Мы ж былі саюзнікамі немцаў у сілу абставін, але немцаў-дэмакратаў. Тое самае рабілі ўкраінцы, летувісы, латышы, эстонцы і нават рускія, стварыўшы Рускую вызваленчую армію. Але ні ў каго з іх не было такога спраўнага палітычнага кіраўніцтва, як у нас, беларусаў. І можам ганарыцца, што наш актыў, што наша Беларуска-Цэнтральная Рада поўнацю выканалі ўскладзення на іх абавязкі. На вялікі жаль далейшыя ваенныя падзеі пайшлі не ў пакаданне для нас бок. Аднак беларусі пакавалі ўсяму свету, што яны могуць ахвярна і разумна змагацца за свае правы, за сваю свабоду. І ўвесь свет прызнаў гэта.

27 чэрвеня 1944 года быў скліканы ў Менску II Усебеларускі Кангрэс. На яго прыбыло 1039 дэлегатаў. Яны прыехалі з усіх куткоў Беларусі і з-за мяжы. Да кіравання працай Кангрэсу дэлегаты абралі Яўхіма Кіпеля. Прэзідэнт Беларускай Цэнтральнай Рады праф. Р. Астроўскі склаў справаздачу з дзейнасці БНР. Усе дэлегаты адобрылі працу БНР. У тым часе, калі адбываўся Кангрэс, у Менску на самай справе не было ніякай акупацыйнай улады, бо нямецкая армія паспешліва адступала, а Чырвоная армія яшчэ не заняла горада. Дэлегаты маглі свабодна гаварыць пра ўсё, што ім ляжала на сэрцы. Таму закіды нашых ворагаў, што Кангрэс адбываўся пад нямецкім наглядам, зусім не адпавядае праўдзе. Тады немцам было аб'явава ўсё, што рабілі і гаварылі беларусы, бо дасканалы было вядома ім, што дні іхняга прабывання на беларускай зямлі ўжо палічаны.

II Усебеларускі Кангрэс прыняў прадуманыя і важныя гістарычныя пастановы, якія да сённяшняга дня не даюць спакою нашым ворагам. Яны кароткія, іх усяго чатыры пункты, але яны вельмі істотныя для нашага далейшага змагання за незалежнасць. II Усебеларускі Кангрэс пастанавіў:

- 1) Прызнаў Акт 25 сакавіка 1918 года правільным і гэтым самым замацаваў яго праўна;
- 2) Парваў усялякую накінутую сілай сувязь Беларусі з расейскай і польскай дзяржавамі;
- 3) Прызнаў няважнымі ўсялякія пагадненні адносна Беларусі, якія былі зроблены або будуць зроблены паміж рускімі і палікамі ці паміж іншымі народамі;
- 4) Даручыў Беларускай Цэнтральнай Радзе весці далейшае змаганне за незалежнасць Радзімы да пераможнага канца.

Як бачна, воля беларускага народа вызначыла нам кірунку змагання за вольную і незалежную Беларусь. Ці нам трэба яшчэ шукаць іншых дарог да мэты, да вольнай Беларусі? Не! Нам трэба толькі шчыра і ахвярна працаваць над ачышчэннем гэтых кірункаў. Беларуска-Цэнтральная Рада, верная пастановам і ідэям II Кангрэсу, на чале з цяперашнім Прэзідэнтам гасп. др. Н. Мядзэйкам - наш надзейны правадыр у гэтым змаганні.

Дзякуючы БНР, яе аўтарытэту, беларусы належна прадстаўлены на міжнароднай палітычнай сцэне сярод вольных народаў. БНР дастойна прадставіла і бароніць беларускую справу сярод іншых воль-

це весткі пра Беларусь, пра наша змаганне, пра нашы нацыянальныя патрэбы, шукаць зразумення нашым імкненням сярод іншых народаў, маральнага падтрымання нашага далейшага змагання за вольную беларускую дзяржаву.

БНР падтрымоўваець шматлікія беларускія арганізацыі тут, на Чужыне, беларускія праваслаўныя прыходы кананічнай Царквы.

Зусім зразумела, што праца БНР не падабаецца нашым ворагам. Ад іх нельга нічога лепшага спадзявацца. Пастановы II Усебеларускага Кангрэсу ім вельмі нявыгадныя ў іхніх імперыялістычных, або групавых імкненнях.

БНР - носьбіт волі беларускага народа. 1039 дэлегатаў, якія ўдзельнічалі ў II Усебеларускім Кангрэсе, не прыбылі ад саміх сябе, але былі выбраны народам усё Беларусі, беларускім актывам у арганізацыях і ўстановах. Нашы ворагі намагаюцца адарваць БНР ад волі народа, прыпісваюць ёй розныя небыліцы ды паклёпнічаюць на яе. Аднак ніводзін наш вораг не паклікаўся на пастановы гэтага Кангрэсу, не працытаваў іх, слухна баючыся іх моцы ўздзеяння на кожнага беларуса. Дарэмныя высілкі ворагаў: пра Беларусь ведае ўжо ўвесь свет!

ж ж ж ж ж ж ж ж

Яшчэ раз глянем на палітычныя падзеі ў Беларусі кружу з іншага пункту гледжання, каб кожны ўсвядоміў, якую шкоду нашаму народу і сабе зрабілі нашы суседзі.

Пачнем з даўніх часоў, калі нашы продкі жылі свабодна на сваёй зямлі, працавалі і стваралі сваю культуру. Суседзям яны не перашкаджалі рабіць тое самае і не зайздросцілі, калі тыя жылі на лепшых землях - у пушчах і лясах хапала месца для нашых продкаў. З часам яны перайшлі на вышэйшую ступень развіцця: пачалі будаваць гарады, багацець, павышаць свой культурны ўзровень. Гэтак было 1000 гадоў таму назад.

На поўдні ад Беларусі жылі суседнія плямёны, з якіх паўстаў украінскі народ. Зямля там вельмі ўраджайная, але продкі ўкраінцаў пазайздросцілі багаццю нашых продкаў і пачалі нападаць на беларускія землі, рабаваць, браць у палон, забіваць. Гэта былі часы Кіеўскай Русі, калі князі кіеўскія і валынскія насылалі свае орды ў Беларусь зніштачаць яе і нявольніць.

Насоўваецца пытанне: якую карысць мелі з гэтага продкі цяперашніх украінцаў? Праз нейкі час нашы продкі ўзмацніліся, прагналі акупантаў і занялі іхнія землі. Але нашы продкі не рабавалі і не знішчалі запалоненых народаў. Далучаная да беларускай дзяржавы - Вялікага княства Літоўскага - Украіна мела сваё самакіраўніцтва. А варта ж было тады правучыць украінцаў, мо цяпер яны не працягвалі б свае кіпцюры па беларускія землі. Вядома, не ўсе украінцы гэта робіць, але ёсць значная частка іх, што ўжо цяпер рыхтуюць змову з летувісамі супраць Беларусі, хоць і самі носяць яшчэ ярмо. Шкада, бо якраз цяпер, пакутуючы ў аднолькавай нядолі, украінцы і беларусы павінны трымацца разам, каб вызваліць свае народы, а пра межы пойдзе гаворка пасля перамогі. Будучыя межы нашых дзяржаваў павінны абавірацца на этнаграфічных межах нашых народаў, а не на межах колішніх захопаў.

Летувісам таксама востраць намы на беларусаў. Чаму і за што? Усім вядома, што Вялікае Княства Літоўскае было створана на беларускіх землях і з беларускага народа. Яго князі далучалі Жудзю і Аўкштоцію, якія цяпер складаюць Летувію, да сваёй дзяржавы. Летувісы даказваюць, што яны нібы былі жудзкага ці аўкштоцкага (летувісы і самі дакладна не ведаюць) паходжання. Але ці князі Вялікага Княства Літоўскага былі жудзкага, аўкштоцкага ці нават рнэскага паходжання, тое зусім няважна, бо ў той час яшчэ Летувіі не было, была затое беларуская дзяржава - Вялікае Княства Літоўскае. Возьмем прыклад: беларус па паходжанню, князь Ягайла стаў, як вядома, караём Польшчы, але Польшча засталася Польшчай, не пераўтварылася ні ў Вялікае Княства Літоўскае, ні ў Беларусь. Тое самае можна

сказаць і пра нашу колішнюю дзяржаву - Вялікае княства Літоўскае. Зямля, народ і мова - аснова кожнай дзяржавы, а не яе князі, каралі ці прэзідэнты. Таму прэтэнзіі летувісаў да колішняй беларускай дзяржавы, да нашых земляў зусім беспадстаўныя. Мы можам стварыць сямую беларуска-летувіскую дзяржаву на роўных правах, але іх унутраныя межы, павінны застацца такімі, якімі яны былі ў Вялікім княстве Літоўскім - Віленшчына з трокамі павінна належаць да беларускага моўнага арэалу. Гэта летувісам павінны глыбока перадумаць для свайго і нашага агульнага добра.

Крыжакі таксама дакучалі Беларусі, але іх адбілі. Апошняя бітва была пад Грунвальдам, у якой беларуская армія ў саюзе з польскім войскам аканчальна разграміла іх. На жаль, палякі не зрабілі з гэтага належнага вываду: з саюзнікаў яны пераўтварыліся з часам у нашага ворага. Гэтая варожасць палякаў да беларускага народа трывае па сённяшні дзень: яны каб толькі маглі, кожнага беларуса ўтапілі б у шклянцы вады. Палякі жывуць летуценнем мець Польшчу ад мора і да мора "ды яшчэ два паветы", як з іх насміхаюцца. Іх мары ніколі не здзейсняцца. Што прыйшло палякам з таго, што яны душылі беларусаў у міжваенны час? Толькі пакінулі пасля сябе жудасны ўспамін, бо не толькі не ўтрымалі нас пад сваімі ланамі, але нават самі страцілі незалежнасць, сталі нявольнікамі Масквы. Ад каталіцызму, які яны агнём і мячом пашыралі ў Беларусі, амаль следу не засталася. Але засталася горкая адрывка ды крыўда беларускай справе. Праўда, ёсць яшчэ беларусы-каталікі, якія лічаць сябе палякамі толькі таму, што яны "польскай веры". Але і гэта паволі занікае, бо ніякі разумны чалавек не атоесамлівае веравызнанне з нацыянальнасцю. Аднак гісторыю нічога не навучыла палякаў. На нашым Надляшшы і суседніх з ім землях палякі - цяперашнія акупанты, яны праводзяць амаль такую самую палітыку ў адносінах да беларусаў, як у санакійнай Польшчы: намагаюцца знішчыць або асіміляваць беларусаў.

Пра рускіх таксама нельга нічога добрага сказаць, бо яны найбольш прычынніліся да вынішчэння беларускага народа і беларускай культуры. Гэтае знішчэнне нашага народа рускімі праводзіцца спакон вякоў. На беларускіх землях засталася толькі 60% беларусаў, рэшту рускія знішчылі або вывезлі. Беларуская мова, як і за цароў, зведзена да ролі "мужыцкай". Палякі называюць яе "хлопскай", але сутнасць палітыкі рускіх і палякаў аднолькавая: хоць рускія і палякі называюць нас братамі, але ад іхняга братання засталіся ў нас толькі слёзы ды гора. Адзін беларускі паэт сказаў пра гэта словамі: "у Сібіры пад кожнай шпалай беларус ляжыць". На касцях беларусаў, як вядома, узведзены ўсе вялікія пабудовы ў колішняй і цяперашняй рускай імперыі.

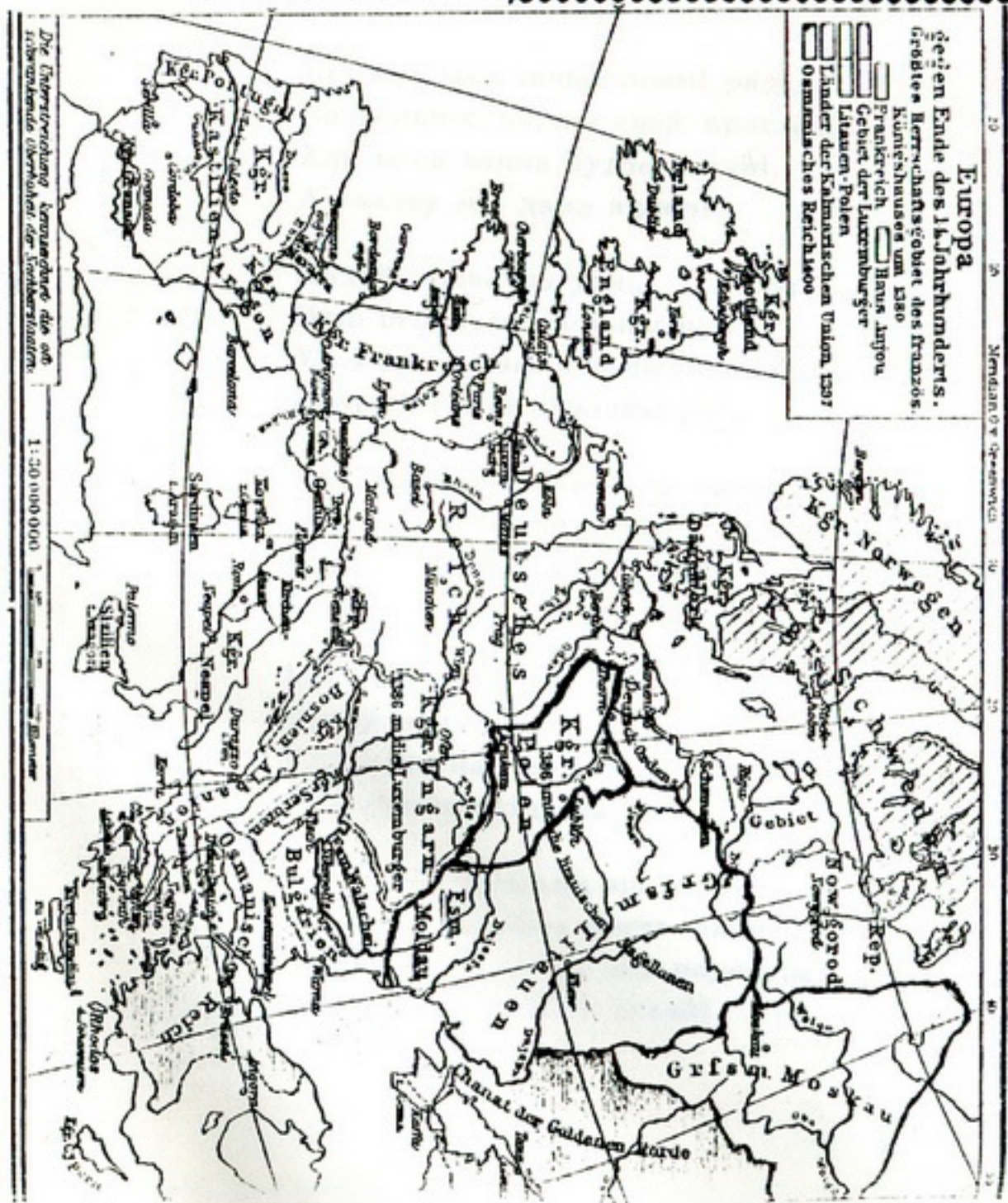
Шматлікія заваёвы рабіла Расія рукамі і крывёю беларусаў і іншых паняволеных ёю народаў. Гэтыя перамогі рускія называюць "добраесцю рускай зброі". З даўніх часоў вядома, што рускія надта ж негаспадарлівыя. Таму яны заўсёды вялі войны, каб рабаваць што раз т і іншы край і жыць з яго. Гэтак рабілі калісьці татары і шмат што перанялі ад іх рускія. У гэтым іхняя сіла і адначасова вялікая слабасць, бо паняволення ім народы імкнуцца да вызвалення. Гэта відаць было падчас апошняй вайны. Хоць паняволення Расіяй народы добра ведалі, што Гітлер не нясе ім добра, але чакалі вайны. Калі б Гітлер не быў заслеплены расізмам, дык выйграў бы вайну. Паняволення рускімі народы былі б вольнымі, жылі б у сваіх незалежных дзяржавах у добрых адносінах да Нямеччыны за тое, што памагла ім вызваліцца.

Цяпер рускія гуляюць па свеце з агнём. Нейкага дня яны могуць перабраць мерку і тады выбухне вайна. Паўторныца тое самае, што было ў мінулую вайну: паняволення рускімі народы кінюцца вызваляцца, а не абараняць рускую імперыю. Гэта ў вялікай меры будзе залежаць ад НАТО, ад ягонага палітычнага кіраўніцтва, бо лёс вайны будзе вырашаць не зброя, але людзі, якія будуць ёю карыстацца.

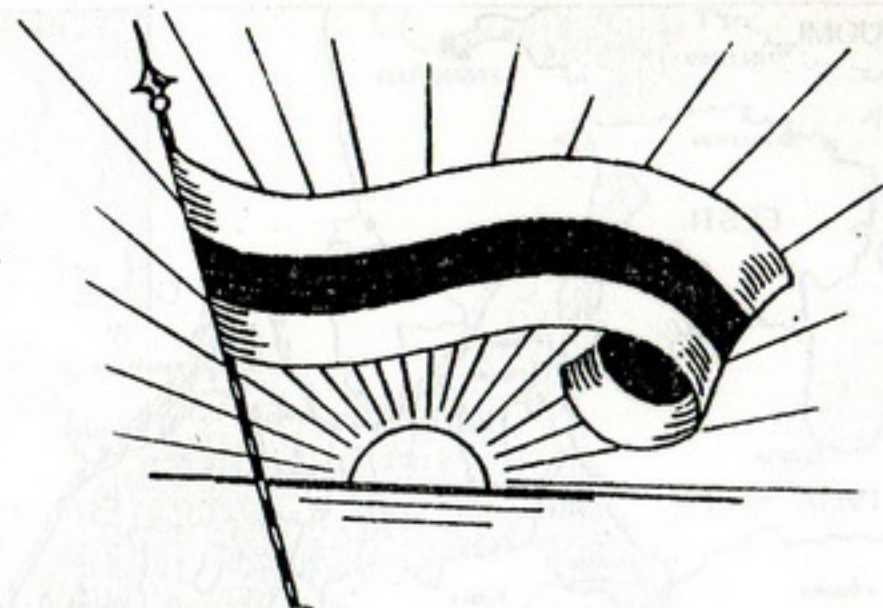
Усе народы, якія да гэтага часу пазбаўлены сваёй дзяржаўнасці ў сучасным значэнні, цяпер імкнуцца мець сваю незалежную дзяржаву. Ці ж гэта грэх беларусам аднавіць сваю дзяржаву, маючы такія слаўныя дзяржаўныя традыцыі? Гляньма толькі на падзеі ў часе мінулай вайны: у якіх жудасна цяжкіх абставінах беларусы здолелі пакласці краевугольны камень пад сваю дзяржаву! Прачытайце толькі пастановы II Усебеларускага Кангрэсу і пераканаецеся, колькі ў іх дзяржаўнай мудрасці!

Беларусы маюць поўнае права на сваю вольную і незалежную дзяржаву таксама, як і іхнія суседзі. У чым жа тады справа? А вось у чым: пасуньцеся, мілія суседзі, ідзіце на свае землі, а нас пакіньце ў спакою саміх сабе. Мы і без вас дамо рады ў жыцці. Калі вы, суседзі, паслухаеце нас і гэтак зробіце, тады хопіць месца і для вас і для нас. Мы станем добрымі сябрамі-суседзямі, а не ворагамі. Калі гэтага вы не зробіце, мы змушаны будзем вясці далей наша змаганне за сваё вызваленне аж да канчатковай перамогі.

Ж К Ж Ж

Гістарычная: Польшча, Беларусь (Літва), Расія
 Еуропа шт 1400.
 Die Ostgrenze des Kaiserreichs im Jahre 1400.
 1:30 000 000

Мы выйдзем шчыльнымі радамі
На вольны, родны свой прастор;
Хай воля вечна будзе з намі,
А гвалту мы дамо адпор!

Няхай жыве магутны, смелы
Наш беларускі вольны дух;
Ужо сьцяг наш бел-чырвона-белы
Пакрыў сабой народны рух.

На бой! за шчасьце і за волю
Народу слаўнага свайго!
Браты, цярпелі мы даволі...
На бой! — усе да аднаго!

Імя і сілу беларуса
Няхай пачуе й бачыць той,
Хто смее нам нясьці прымусы
І першы выкліча на бой.

Браты, да шчасьця мы падходзім;
Хай гром грыміць яшчэ мацней!
У крываваых муках мы народзім
Жыцьцё Рэспублікі сваей!

ETNAHRAFIČNAJA
KARTA BIEĻARUSI

ETHNOGRAPHICAL
MAP OF BYELORUSSIA

Meži:

etnagrafičnaja Biełaruskaja SSR

Biełaruskija etničnyja zemi pryłučanyja Mas-
kalami da inšych nie-biełaruskich abšaraŭ, da:

raskoŭskaha	litovskaha
ukraiŭskaha	łatyškaha
połskaha	

Kalinihradskaja akruha

U 1946 hodzie Kalinihradskaja akruha była zasie-
lena Biełarusami, ale paźniej u wyniku raskoŭ-
skich imperyjallatyčnych vyličeńniaŭ etničny
skład akruhi značna zmieniŭsia.

Borders:

ethnographical the Byelorussian SSR

Byelorussian ethnical territories adjoined by the
Russians to other non-Byelorussian areas, to:

the Russian	the Lithuanian
the Ukrainian	the Latvian
the Polish	

Kaliningrad Province

In 1946 Kaliningrad Province was colonized by
the Russians with the Byelorussians, but in the
interest of Russian imperialism the ethnical com-
position of that area was later considerably
changed.

Ethnical area: Approximately 410 000 sq km, population: over 20 mil.

abšar: Kała 410.000 kv. km, nasiełnicтва: zvyš 20 mil.